
ДУБЧАК Л.М.,
кандидат філософських наук,
доцент, кафедра соціально-
гуманітарних дисциплін,
Інститут кримінально-виконавчої
служби Державної пенітенціарної
служби України, м. Київ

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА, ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА УМОВИ ПРИЙОМУ НА СЛУЖБУ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ВИХОВАТЕЛІВ В ПОЛЬЩІ

У статті аналізується система спеціальної освіти та професійної підготовки пенітенціарних вихователів як персоналу в'язничних закладів в Польщі. Описуються спеціальні кваліфікаційні процедури при зарахуванні до служби на посаду пенітенціарного вихователя. Досліджена нормативно-правова база, де закріплені вимоги щодо прийняття на службу пенітенціарних вихователів.

Ключові слова: пенітенціарна політика, пенітенціарний вихователь, ресоціалізація, спеціальна освіта пенітенціарних вихователів, професійна підготовка пенітенціарних вихователів.

Специальное образование, профессиональная подготовка и условия приема на службу пенитенциарных воспитателей в Польше. В статье анализируется система специального образования и профессиональной подготовки пенитенциарных воспитателей как персонала тюремных заведений в Польше. Описываются специальные квалификационные процедуры при зачислении в службу на должность пенитенциарного воспитателя. Исследована нормативно-правовая база, где закреплены требования о принятии на службу пенитенциарных воспитателей.

Ключевые слова: пенитенциарная политика, пенитенциарное воспитатель, ресоциализация, специальное образование пенитенциарных воспитателей, профессиональная подготовка пенитенциарных воспитателей.

Special education, professional training and recruitment conditions of penitentiary tutors in Poland. In the article the system of special

education and training of prison tutors as a staff of prison institutions in Poland is analyzed. It is emphasized that currently the direction of special pedagogic education for training penitentiary educators is clearly defined in Poland. This is a "re-socialization pedagogy". The system of professions related to this direction is specified. The special qualification procedures for admission to the service to the position of penitentiary tutor is described. It is noted that professional development at the position of penitentiary tutor (the three-stage development is assumed: junior tutor, educator, senior tutor) provides for an increase in law ranks determined by certain legal rules. The regulatory framework, where requirements on recruitment of penitentiary tutors are specified, is studied in the article. In conclusion it is noted that in the professional approach has been developed in the penitentiary policy of modern Poland. This approach is aimed to organize a communication system of personnel with individuals who have received a sentence of imprisonment, with a view to their re-socialization, through highly trained specialists.

Key words: *penitentiary policy, penitentiary tutors, re-socialization, special education of penitentiary tutors, training of penitentiary tutors.*

Постановка проблеми. Демократичні принципи і гуманне відношення до в'язнів – це основна задача сучасної пенітенціарної політики, яка була сформульована ще в 1955 році у Мінімальних стандартних правилах поведінки з в'язнями, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй. Вирішення даної задачі можливе не в моменті лояльної організації в'язничної служби, а, в першу чергу, у професійному підході до побудови системи зв'язку персоналу служби із особами, котрі отримали вирок позбавлення волі, відповідно у забезпеченні кримінально-виконавчої служби кваліфікованим персоналом.

В зазначених Мінімальних стандартних правилах щодо кадрового забезпечення пенітенціарних закладів вже було зазначено, що важливою вимогою до персоналу є наявність відповідної освіти. Таким чином, ще в 50-х

роках ХХ ст. в питанні кадрового забезпечення пенітенціарних закладів йшла мова про спеціальну освіту та відповідну професійну підготовку персоналу служби, зокрема, про обов'язкове набуття загальних і спеціальних знань щодо власних обов'язків та проходження теоретичного і практичного екзамнування на етапі прийняття до служби персоналом служби. При цьому передбачалося постійне підтримання професійної форми за допомогою поглиблення знань та професійних навичок, яке б забезпечувалося регулярним їх підвищенням кваліфікації.

Такі вимоги до кадрового складу Пенітенціарної служби були підкріплені Європейськими в'язничними правилами, затвердженими Комітетом міністрів Ради Європи 11 січня 2006 року. Цей документ ще раз наголошує на тому, що від персоналу служби ув'язнення очікується набуття відпо-

відного рівня освіти ще перед працевлаштуванням.

Організація освіти для персоналу, в першу чергу, виконує виховну функцію щодо розуміння вищих цінностей прав людини тими, перед ким стоїть задача ресоціалізації засуджених. Адже освітня програма підготовки фахівців для пенітенціарної служби включає знання з права, і, відповідно, з міжнародних і регіональних стандартів прав людини, що прописані в Європейській Конвенції про захист прав людини і основних свобод, прийнятого Радою Європи 4 листопада 1950 року, та Європейській Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покарання від 26 листопада 1987 року.

Держави, котрі взяли курс на демократичні цінності, абсолютно підтримують зазначені принципи і в пенітенціарній політиці. Прикладом тут може бути Польща.

Формулювання мети. Мета наукової статті, полягає у аналізі організації системи освіти та професійної підготовки пенітенціарних вихователів як персоналу В'язничної Служби Польщі, перед якими стоїть задача ресоціалізації засуджених.

Аналіз останніх досліджень. Для досягнення мети У статті здійснене дослідження нормативно-правової бази, де закріплені вимоги щодо прийняття на служби пенітенціарних вихователів. Також автор звернулася до досліджень таких вчених і практиків як Марека Р. Каламана, Гжегожа Корвін-Шимановського, Ліліани Колодзєчак, котрі в своїх наукових дослідженнях піднімали питання якісної освіти, пошуку дієвих методик впливу на осіб, котрі отримали вирок позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Польща, яка орієнтується на цінності Європейської конвенції, має свої при-

писи щодо організації роботи персоналу Пенітенціарної служби, що визначені Карно-виконавчим Кодексом від 6 червня 1997 року, Законом про Службу ув'язнення від 9 квітня 2010 року та іншими приписами права. Так, в Законі про Службу ув'язнення Польщі поміж іншим говориться про те, що у пенітенціарних закладах здійснюють службу атестовані співробітники, які повинні мати відповідну загальну і професійну підготовку та високий моральний рівень виховання.

Для оцінки рівня кваліфікації і визначення відповідної посади, яку зможе зайняти кандидат на працевлаштування, спеціальна освіта визначається Розпорядженням Міністра юстиції Польщі від 20 вересня 2010 р. по відношенню до кваліфікації у Службі ув'язнення. [2]

У Службі ув'язнення є ряд посад, для зарахування на які не вимагається спеціальна освіта. Однак є такі, у випадку яких чітко визначені вимоги до закваліфікування на службу. До цієї групи належать такі посади, як пенітенціарні вихователі, психологи, лікарі, фармацевти, юрисконсультанти, шефи кухні, водії. По відношенню до інших посад набуття спеціальних знань і проходження відповідної професійної підготовки відбувається в процесі проходження служби.

Серед визначеної групи посад в карних закладах, для яких необхідна відповідна спеціальна освіта та професійна підготовка, відносяться пенітенціарні вихователі. Адже саме на останніх покладена особлива відповідальність ресоціалізації і моральної корекції вихованців пенітенціарних закладів.

Пенітенціарні вихователі в карному закладі є співробітниками В'язничної служби, функціональні обов'язки яких визначені:

Уставом про В'язничну службу від 9 квітня 2010 року;

Постановою № 2 Генерального Директора В'язничної служби від 24 лютого 2004 р. «Про докладні правил поведінки та організації пенітенціарної діяльності та обсягу компетенції посадових осіб та співробітників відділів пенітенціарних і терапевтичних установ;

Карно-виконавчим кодексом від 6 червня 1997 року;

Індивідуальним переліком обов'язків в закладах та в'язницях.

Пенітенціарні вихователі входять в штат пенітенціарного відділу карного закладу чи арешту слідчого. Їх основним функціональним призначенням є безпосередня робота із засудженими по ресоціалізації. Також можуть додатково введені в штат пенітенціарного відділу посади окремо спеціалізованих вихователів: по культурно-освітній роботі, по спорту, бібліотекар та з пост-пенітенціарної допомоги.

При встановленні кількості посад вихователів в пенітенціарних відділках береться до уваги: кількість атестованих та цивільних співробітників для виконання завдання виконання кари позбавлення волі; вид реалізованих в пенітенціарному закладі систем виконання кари позбавлення волі і програм впливу на осіб, які відбувають кару позбавлення волі; тип, вид та призначення карного закладу; організаційна структура, в тому числі арешту слідчого; кількість відділків, які підпорядковуються пенітенціарному закладу; кількість місць поселення для осіб позбавлення волі, кількість діючих шкіл, діагностичних осередків, закладів охорони здоров'я і прив'язничних закладів праці. В арештах слідчих береться до уваги кількість місць за мешкання для осіб позбавлення волі та рухливість осіб позбавлення волі;

структура організаційна, в тому числі закладу карного; кількість підлеглих зовнішніх відділів, кількість діючих шкіл, осередків діагностичних, відділів охорони здоров'я і прив'язничних закладів праці. [3]

На сьогоднішній день в польських карних закладах на посаді пенітенціарного вихователя працює 2071 особа, в тому числі 458 жінок. Серед них «атестованими» є 2037 осіб, і цивільних – 34. Щодо освіти, то серед вихователів 99 % мають вищу освіту. І лише 1 % (22 особи) мають середню освіту. При цьому гуманітарну освіту мають 98 % осіб, а 2 % - технічну. Серед гуманітарної освіти випускниками педагогічних закладів є 69 % осіб, юридичних – 4 %, соціологічних – 2,7 %, психологічних – 1,5 %. [4, С.3]

До обов'язків вихователів, які керують групами підопічних, пенітенціарна робота полягає, перш за все, на проведенні програм ресоціалізації і суспільної реадaptaції. Сюди відноситься приготування індивідуальних програм роботи з підопічними, захоочення їх до культурної, спортивної роботи, а також пов'язана з цим адаптація до соціуму. Виховатець забезпечує організацію контактів з родиною та близькими, допомагає шукати способи розв'язання конфліктів і реалізації майбутніх планів. Обов'язками вихователів є також культурно-освітня, спортивна програми, а також програма, пов'язана з функціонуванням бібліотеки та пост-пенітенціарної допомоги.

Організація роботи пенітенціарного вихователя полягає у щоденному веденні документації, контролю кореспонденції, поданням на нагороди чи кару, особистому контакті з підопічними, куди відноситься розв'язання нагальних проблем, гасіння конфліктів, запобігання негативних проявів

в'язничної субкультури.

Отримання статусу атестованого співробітника в якості пенітенціарного вихователя згідно Закону про Службу Ув'язнення необхідно відповідати наступним вимогам: мати польське громадянство, урегульоване відношення до військової служби, користування повними громадянськими правами, гарантування належного виконання довірених завдань, попередня некаральність, гарантування утримання таємниці стосовно до визначених в приписах вимог про охорону таємної інформації, наявність відповідної вищої гуманітарної освіти (педагогічної), добра фізична та психічна форма. (ст.38 Закону про Службу Ув'язнення). [8]

Зарахування до служби на посаду пенітенціарного вихователя відбувається через відповідні кваліфікаційні процедури, зокрема: проведення співбесіди (кваліфікаційної розмови), перевірка інформації про кандидата в реєстрах засуджених та покараних, перевірка фізичної підготовки, перевірка знань з правил про охорону таємної інформації, засвідчення фізичної та психічної придатності до служби у Службі Ув'язнення (ст.39 Закону про Службу Ув'язнення). [8]

Після виконання заданих кваліфікаційних процедур здійснюється призначення на підготовчу службу, а після 2 років служби в такому статусі відбувається призначення на постійне. Розпочинаючи службу атестований співробітник має прийняти присягу, зміст якої визначений Законом про СУ (ст.41 Закону про СУ). [8]

У випадку кваліфікаційного вступу на становище пенітенціарного вихователя кандидат до служби повинен виконати вимоги, які визначені в Розпорядженні Міністра Юстиції від 11 лютого 2011 року відносно службо-

вих становищ та ступенів атестованих співробітників Служби Ув'язнення. [6]

Професійний розвиток на посаді пенітенціарного вихователя (від молодшого вихователя до старшого вихователя) веде за собою підвищення у званні.

На становище молодшого вихователя може бути прийнята особа, яка має вищу гуманітарну освіту з напрямку, яке може бути реалізоване в ресоціалізації.

Зарахування на становище вихователя може бути по трьом рокам служби і по закінченню спеціалістичного навчання із ресоціалізаційної чи пенітенціарної практики.

Призначення на посаду старшого вихователя відбувається за умови шести років стажу служби і закінчення спеціалістичного навчання.

В приписах визначені і максимальні службові ступені, які можна досягти на цьому становищі: молодший вихователь може досягти максимально ступінь поручника; вихователь – ступінь капітана; старший вихователь – ступінь майора Служби Ув'язнення.

Як зазначає Марек Каламан, така градація службових ступенів відображає високий професійний статус пенітенціарного вихователя. [3, С.187]

У відповідності до правил організації системи виховання, в пенітенціарних закладах під опікою 1 пенітенціарного вихователя може бути не більше 40 вихованців. Згідно статистичних даних на загальну кількість засуджених в Польщі (83 152 осіб) припадає 2 071 пенітенціарні вихователі. [4, С.4]

Висока відповідальність, яка покладена на пенітенціарного вихователя, а також досить складні задачі, поставлені перед останнім, вимагає висококваліфікованого підходу до організації праці пенітенціарного вихователя, що ще раз підкреслює важливість спеці-

альної підготовки і освіти.

Суттєві зміни у вимогах до працевлаштування пенітенціарного вихователя в пенітенціарних закладах Польщі відбулися в 2011 році. Саме з цього часу на посаду пенітенціарного вихователя можуть бути закваліфіковані лише фахівці з вищою спеціальною педагогічною освітою. Адже немає сумніву, що професія пенітенціарного вихователя вимагає надзвичайно вищого знання та вміння в ресоціалізаційній педагогіці.

В Польщі чітко визначений напрямок спеціальної педагогічної освіти, на якому готують пенітенціарних вихователів. Це – «ресоціалізаційна педагогіка». Навчання за напрямком «ресоціалізаційна педагогіка» відбувається в 124 навчальних закладах в 76 містах Польщі. Серед них 96 є приватними, що становить 77 %; 28 – це державні навчальні заклади, серед яких 14 – університети. [5, С.370]

Вища освіта за напрямком ресоціалізаційної педагогіки включає велику кількість пропозицій спеціальностей. Деякі з них мають характер регіональний. Наприклад, може то бути «педагогіка ресоціалізаційна та судова», яка функціонує в декількох школах, але можна отримати цю спеціальність лише у Свентокшиському воєводстві.

Загалом в польських навчальних закладах існують наступні спеціальності із напрямку ресоціалізаційної педагогіки: ресоціалізація / ресоціалізаційна педагогіка; ресоціалізація і суспільна профілактика; ресоціалізація з приготуванням до життя в родині; ресоціалізація із соціотерапією; ресоціалізація і громадська безпека; ресоціалізація і профілактика залежностей; ресоціалізація і соціальна допомога; педагогіка ресоціалізаційна і суспільна; ресоціалізація і педагогічна терапія; ресоціалізація з анімацією спорту і рекреації;

ресоціалізація у відкритому осередку; педагогіка ресоціалізаційна і пенітенціарна; педагогіка суспільна з ресоціалізацією; суспільна дезадаптація і ресоціалізація; педагогіка опікунсько-ресоціалізаційна; педагогіка ресоціалізаційна і запобігання криміналу; захисне виховання з проблематикою злочинності; захисна педагогіка та виживання; педагогіка підтримки профілактики несуспільного пристосування. [5, С.375]

Як попередньо зазначалося, крім вищої педагогічної освіти при зарахуванні на посаду вихователя (зокрема, молодшого) необхідне проходження спеціалістичного навчання та професійну підготовку (це стосується атестованих співробітників).

Система навчання пенітенціарних кадрів визначена в Розпорядженні Міністра Юстиції від 26 липня 2010 року по справам навчання чи професійної підготовки атестованих співробітників Служби Ув'язнення [7] та в Постанові № 89 /2010 Генерального Директора Служби Ув'язнення від 21 грудня 2010 року, котра регулює систему вступного навчання [1], професійного навчання та підвищення професійної кваліфікації.

Вступне навчання на посаду пенітенціарного молодшого вихователя в статусі атестованого співробітника є ідентичне до вступу на інші становища і корпуси, і проводиться в казарменній системі. Триває воно 80 годин підготовчого курсу і включає теоретичну частину і практичні заняття у вибраних карних закладах чи арештах слідчих. Теоретична частина стосується засвоєння основних тем з правознавства, які регулюють діяльність Служби Ув'язнення. Курс навчання закінчується складанням екзаменом, що включає писемну, усну та практичну частину.

Навчання професійне пенітенціарних вихователів становить продовження та розширення змісту програми вступного навчання. Також проводиться в казарменній системі. Програма професійного навчання закінчується складанням екзамену на отримання першого офіцерського ступеня. Професійне навчання для кандидатів на офіцери в пенітенціарній спеціалізації тривають 337 годин.

Навчання спеціалістичне доповнює і розширює зміст професійного навчання в сфері приготування атестованого співробітника до самостійної служби на службовому становищі, яке вимагає спеціалістичної кваліфікації. Це пов'язане з проведенням пенітенціарних діянь, ресоціалізаційних та терапевтичних програм. Навчання такого типу для пенітенціарних вихователів триває 25 годин і найчастіше відбувається в казарменній систе-

мі. Закінчення подипломових студій пов'язане з проблематикою ресоціалізаційною чи пенітенціарною і трактується на рівні із спеціалістичним навчанням.

Висновки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що важливим завданням в пенітенціарній політиці сучасної Польщі склався професійний підхід до організації системи зв'язку персоналу з особами, котрі отримали вирок позбавлення волі з метою їх ресоціалізації. Відповідно, суттєвим чинником у виконанні зазначеного завдання є організація відповідної фахової підготовки персоналу та кваліфікаційного підходу до організації роботи із засудженими. В Польській системі вищої освіти вочевидь вирішення цієї проблеми здійснюється через передбачену підготовку пенітенціарних вихователів за напрямком «ресоціалізаційна педагогіка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zarządzenie nr 89/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dn. 21 grudnia 2010 r. w sprawie programów szkolenia wstępnego, zawodowego oraz specjalistycznego w Służbie Więziennej oraz czasu trwania szkoleń [niepublikowane]
2. Kalaman Marek Ryszard. Szkolenie i doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy służby więziennej w kontekście całozyciowego uczenia się. // Edukacja ustawiczna dorosłych. Radom: Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy Ośrodek Pedagogiki Pracy Innowacyjnej Gospodarki, 2014. – (4) 87. – S.159-172.
3. Kalaman Marek Ryszard. Rola i znaczenie wychowawcy penitencjarnego w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności. W: *Dziennik o skutecznej resocjalizacji*. Pod red. Arkadiusza Kamińskiego. Warszawa. 2013. – S.181-195.
4. Korwin-Szymanowski Grzegorz. Zawodowi naprawiacze. // Forum penitencjarne. 04 kwiecień 2011. nr 155, rok XIV – S.3. – Режим доступу: <http://sw.gov.pl/Data/Files/kunikim/forumpenitencjarne/pelne/kwiecien-2011.pdf>
5. Kolodziejczak Liliana. Studia z zakresu resocjalizacji w Polskim szkolnictwie wyższym. // *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w nurtach inkluzji. Doświadczenia, problemy, perspektywy międzynarodowe*. Redakcja naukowa: Barbara Jezierska, Andrzej Rejzner, Paweł Szczepaniak, Adam Szczowka. Warszawa, 2013. – 365-378 s.

6. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwosci z dn.11 lutego 2011 r. w sprawie stanowisk sluzbowych oraz stopni funkcjonariuszy Sluzby Wieziennej (Dz.U.Nr 36, poz.189 zpozn.zm).* – Режим доступу: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs/517/211100/211140/dokument110534.pdf>
7. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwosci z dn.26 lipca 2010 r.w sprawie szkolenia oraz doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy Sluzby Wieziennej (Dz.U. Nr 144, poz.970).* – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20101440970>
8. *Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.* – Режим доступу: <http://www.nszzfipw.org.pl/wp-content/uploads/2013/07/D20100523Lj-1.pdf>